

MÁRIA ČIŽMÁROVÁ*

Ukrajinská frazeografia. Súčasný stav a perspektívy výskumu¹

ČIŽMÁROVÁ, M.: Ukrainian phraseology. Current state and prospects of research. *Slavica Slovaca*, 59, 2024, No 1, pp. 168-175 (Bratislava)

The presented research summarizes the previous phraseological lexicographic works. It provides an overview of Ukrainian phraseology, its most important lexicographical works, including those published in Slovakia and dealing with the investigated issue. It points to the beginnings of writing phraseological units in paremiological collections and their compilers. He pays attention to numerous phraseological explanatory and translation dictionaries at the end of the 20th century.

Phraseological unit, phraseology, Ukrainian language, types of dictionaries, phraseological dictionary

Frazeografia je aplikovanou disciplínou venujúcou sa teórii a praxi zostavovania a spracovania frazeologických slovníkov, majúca v ukrajinskej jazykovede dlhú históriu a tradíciu.

Počiatky ukrajinskej frazeografie spadajú do 18. storočia, keď sa ukrajinské frazeologizmy začali objavovať v paremiologických zbierkach. Od začiatku ich zápisu boli zvyčajne súčasťou všeobecných lexikografických prác a až v druhej polovici 20. stor. začali vychádzať špeciálne frazeologické slovníky, ktoré spolu s frazeologizmami evidujú aj príslovia a porekadlá, okrídlené výrazy a i. Okrem frazeologických slovníkov výkladového typu boli vydané aj prekladové frazeologické slovníky obsahujúce register frazeologických jednotiek východiskového jazyka s frazeologickými ekvivalentmi cieľového jazyka.

Za najstaršiu paremiologickú prekladovú prácu obsahujúcu aj opis frazeologických jednotiek sa považuje ukrajinsko-ruský slovník *Frázy, príslovia, porekadlá, úslovia maloruské* [Фразы, пословицы и приговорки малороссийские], ktorý bol súčasťou prvej ukrajinskej *Gramatiky maloruského nárečia* [Грамматики малороссийского нарѣчия]² O. Pavlovského, vydané v Sankt Peterburgu v roku 1818. Gramatika je prameňom vedomostí o Ukrajine, o mentálnych črtách Ukrajincov a osobitostiach ukrajinského jazyka, deklaruje aktívny občiansky postoj autora k národnému jazyku, ktorý položil mentálne a filozofické základy formovaniu ukrajinskej lingvistiky. O. Pavlovský vo svojej výskumnej práci vykresľuje ucelený etnolingvistický obraz sveta ukrajinského ľudu a v gramatike kombinuje rôzne druhy jazykového opisu: autorský naratív, text gramatiky, ukrajinsko-ruský slovník kontrastívnej hovorovej slovnej zásoby, neekvivalentnú etnografickú slovnú zásobu, slovník zaužívaných foriem antroponým, slovník frazém a parémii, fungovanie lexém v dielach rôznych štýlov a žánrov. Práca sa zaoberá mnohými

* Prof. PhDr. Mária Čižmarová, CSc., Inštitút ukrajinistiky, Filozofická fakulta PU v Prešove, maria.cizmarova@unipo.sk.

¹ Text je výsledkom riešenia grantu Vega 1/0368/24 *Medzijazykové frazeologické paralely v západoslovanskom a východoslovanskom kontexte*.

² Павловський, О.: Грамматика малороссийского нарѣчия. Въ Санктпетербургѣ: Въ типографіи В. Плавильщикова, 1818 года. [cit. 3.3.2024]. Dostupné z: <http://litopys.org.ua/rizne/slovpavl0.htm#pred>

dôležitými teoretickými otázkami gramatickej stavby ukrajinského jazyka, poskytuje stručné informácie o zvukovom systéme jazyka, o ukrajinskej poézii, vysvetľuje niektoré lexikálne a frazeologické spojenia v priloženom ukrajinsko-ruskom slovníku a predstavuje malú antológiu záznamov ukrajinskej hovorovej reči a spisovného jazyka. O. Pavlovský inicioval štúdium ukrajinskej gramatiky a národného jazyka, čím prispel ku vzniku spisovnej ukrajinčiny, k ustanoveniu jeho fonetických, gramatických a pravopisných noriem. Autor v slovníku predstavil ustálené výrazy ukrajinského jazyka v abecednom poradí, preložil ich do ruštiny a v niektorých prípadoch poskytol ich výklad, čo umožnilo bádateľom kvalifikovať tento slovník ako prvý prekladový slovník ukrajinského jazyka.

Z ďalších frazeologických prác môžeme uviesť *Maloruské³ prislovia a porekadlá* [Малороссийские пословицы и поговорки] (1834) V. Smirnyckého; *Haličské rozprávky a hádanky* [Галицькі приповідки і загадки] (1841) H. Il'kevycha; *Slovník maloruských idiômov* [Словарь малороссийских идиомов] (1861) v 3. zväzku M. Zakrevského zbierky Starosvetký bandurista [Старосветский бандуриста] (1861). Spomenúť treba epochálne diela M. Nomiša *Ukrajinské porekadlá, prislovia a iné* [Українські приказки, прислів'я і таке інше] (1864) a I. Franka *Haličsko-ruské ľudové rozprávky* [Галицько-руські народні приповідки] (1901–1910).

Z lexikografických prác, ktoré vyšli na začiatku 20. stor., treba zmieniť hodnotný *Slovník ukrajinského jazyka* [Словарь української мови]⁴ (1907–1909) v 4 zväzkoch v editorstve V. Hrinčenka s registrom 68-tisíc slov. Slovník obsahuje slovnú zásobu spisovného jazyka 19. stor., folklórny materiál, ako aj nárečové slová a poskytuje pomerne širokú škálu ukrajinskej frazeológie, často s vysvetlením jej pôvodu.

V druhej polovici 20. stor. sa intenzívne vydávali predovšetkým zbierky parémii – *Ukrajinské ľudové prislovia a porekadlá* [Українські народні прислів'я та приказки] (1955; 1961; 1963); *Vek žiť – vek učiť sa* [Вік живи – вік учись] (1961); *Ľudia povedia, ako chcú* [Народ скаже, як зав'яже] (1971); *Ukrajinské prislovia a porekadlá* [Українські прислів'я та приказки] (1976); *Cestou ľudových príbehov* [Шляхами народних приповідок] (1994) a i. Najkomplexnejšou z nich bol trojzväzkový súbor parémii M. Paziaka *Priroda. Hospodárska činnosť človeka* [Природа. Господарська діяльність людини] (1989); *Človek. Rodinný život* [Людина. Родинне життя].⁵

V roku 1955 vyšla publikácia J. L. Nedzel'ského *Z úst národa s podnázvom Príslovia, porekadlá, zaklínania, riekanky, hádanky a rozprávky* [З уст народу. Прислів'я, приказки, заклинання, примовки, загадки и приповідки] vo vydavateľstve Kultúrna spoločnosť ukrajinských pracujúcich v Prešove. Zhromaždené útvary ľudovej slovesnosti obsahujúce 2822 prísloví a porekadiel sú zoradené tematicky podľa hlavného slova v abecednom poradí. Ako autor uvádza v rozsiahlom úvodnom slove, zhromaždený materiál svedčí o udalostiach, podmienkach a činnosti obyvateľov, vypovedá o jeho živote, odpore voči útlaku a i. Materiál je spracovaný v ukrajinskej transkripcii so zachovaním zakarpatských nárečových osobitostí. Pre náš výskum je zaujímavý nárečový materiál zapísaný na Slovensku v Beloveži, vo Svidníku a okolí O. Pavlovičom typu Баба і чорта переведе. На двоє баба ворожила: або буде дощ, або хвиля. Перед багатим двері отворають, а перед бідним запирають. Ми о вовкові, а вовк ту. Кедь вітер не віє, листок ся не хвіє. Гада в пазусі годує. Од гнилого ябка і здраве згниє. Голова лисіє, а розум дурніє. Голодному хліб на мислі. Не повідай гоп, докля не перескочиш. Або грай, або

³ ukrajinské v širšom ponímaní.

⁴ Грінченко, Б.: Словарь української мови: в 4-х тт. Київ: 1907–1909.

⁵ Довідник з української мови. Dostupné z: <https://school.home-task.com/dovidnik-z-ukrayinskoyi-movi/> [cit. 3.3. 2024].

гроши давай! Всяди добрі, де нас нїт. Mnohé parémie sa s istými obmenami zachovali dodnes a poznajú ich aj v susedných nárečiach a jazykoch. Pripomenúť môžeme slovenské parémie: *My o vlku a vlk za dvermi. Hada si na prsiach choval. Nevrav hop, kým nepreskočíš* a i.⁶ Tieto vzácne nárečové jednotky môžu poslúžiť k výskumu ukrajinsko-slovenských jazykových kontaktov, vplyvu slovenského jazyka a jeho nárečí na susedné rusínske nárečia na východnom Slovensku.

Postupne začali vychádzať aj dvojязыčné prekladové frazeologické slovníky. V roku 1956 vyšiel *Frazeologický slovník anglického jazyka s ukrajinskými ekvivalentmi* [Фразеологічний словник англійської мови з українськими відповідниками] K. Baranceva⁷ obsahujúci takmer 7-tisíc frazeologizmov, prísloví a porekadiel. V r. 2005 vychádza 2. vydanie slovníka,⁸ obsahujúce približne 30 000 ustálených anglických fráz, medzi ktorými sú idiomatické výrazy, príslovia a porekadlá, „okridlené porekadlá“ a iné frazeologické jednotky. Frazeologické výrazy sú usporiadané v abecednom poradí. Za každým výrazom alebo frázou je uvedený ich ukrajinský ekvivalent (preklad, analóg alebo ekvivalent). Prevažná väčšina frazeologických jednotiek slovníka je ilustrovaná ukázkami z diel klasikov a moderných spisovateľov. Slovník je určený študentom, doktorandom, pedagógom, prekladateľom, novinárom, akademickým pracovníkom a všetkým, ktorí študujú anglický jazyk a pracujú na prekladoch textov a pod.

V roku 1964 bola vydaná publikácia *Narod skaže – jak zavjaže* [Народ скаже – як зав’яже], zbierka okolo 400 prísloví, porekadiel a obrazných pomenovaní rusínsko-ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku. Uvedené krátke žánre ústnej ľudovej slovesnosti zapisali Juraj Cihra a Il’ja Legdan v týchto dedinách na východnom Slovensku: Čukalovce, Zboj, Ubľa, Pčoliné, Parihuzovce, Hostovice, Pichne, Ulič, Nová Sedlica, Topoľa, Starina,⁹ Klenová, Stakčín a Čertižné. Zozbieraný nárečový materiál je v publikácii usporiadaný tematicky: *Sociálna nerovnosť v triednej spoločnosti; Psychológia vlastníctva; Individualizmus, Vína, Trest, Úplatkárstvo; O šťastí a úzkosti; Za pravdu proti krivde a klamstvu; Láska k rodnému kraju; O bohu, popovi, viere, cerkvi a veštení; Príroda, Hospodárska činnosť ľudí; Práca a skúsenosť človeka; Peňažné a trhové vzťahy; Pôžička a sľuby; Rozum a povaha človeka; Ľudský charakter; Vek človeka; Vonkajší vzhľad človeka; Jedlo, potraviny, hlad; Sny; Rodinné vzťahy; Družba, Hostovanie, Nezгоды; Klebety, Ohováranie; Prirovnávanie a výroky; Rozličné. Rozsiahly tematický celok tvoria v publikácii príslovia a porekadlá charakterizujúce človeka, jeho povahové vlastnosti, intelekt a i., typu: Из пса нігда не буде солонина, лем все псіна. Не є рыбы без кости, а чоловіка без злости. Хто са гнівать, не перестане, той ковбаску не дістане. Коли коня їмають, шапку перед ним знімають. Хто задарьмо дає тобі пити-їсти, хоче тобі на голову сісти. Вшиткой годен, лем за вухо са вкусити не годен. Волієш з мудрым стратити, як з дурным найти.¹⁰*

V priebehu rokov 1958–1971 sa na stránkach časopisu *Prapor* publikoval prekladový frazeologický slovník I. Vyrhana a M. Pylynskej *Rusko-ukrajinský frazeologický slovník* [Російсько-український фразеологічний словник]. O 30 rokov neskôr vychádza toto lexikografické dieło knižne pod názvom *Rusko-ukrajinský slovník ustálených výrazov* [Російсько-український словник сталих виразів]¹¹ (2000). Tento jedinečný slovník, zostavený básnikom I. O. Vyrhanom

⁶ Čižmarová, M.: Paremiologické a frazeologické jednotky v ukrajinských rusínskych nárečiach. In: *Slavia: časopis pro slovanskou filologii*, 2022, roč. 91, č. 1, s. 79.

⁷ Прадід, Ю. Ф.: Історія української фразеології. In: *Мовознавство*, 2012, № 1, с. 32.

⁸ Баранцев, К. Т. (уклад.): *Англо-український фразеологічний словник*. Київ: Товариство “Знання”, КОО, 2005. 1056 с.

⁹ Zaniknutá obec na východnom Slovensku z dôvodu výstavby vodnej nádrže Starina.

¹⁰ Čižmarová, M.: Paremiologické a frazeologické jednotky v ukrajinských rusínskych nárečiach, c. d., s. 79.

¹¹ Вирган, І. О. – Пилинська, М. М.: *Російсько-український словник сталих виразів*, 1959. [cit. 12.3.2024] <https://archive.org/details/stalykh2000/page/n5/mode/2up>

a lingvistkou M. M. Pylynskou, obsahuje ruské frazeologické jednotky, typické syntaktické konštrukcie a ich ukrajinské ekvivalenty. Frazeologické zvraty sú ilustrované ukážkami z ľudovej slovesnosti, z diel klasikov ukrajinskej literatúry, z diel moderných spisovateľov a niekedy z výrokov, ktoré autori zaznamenali priamo od ľudí v rôznych obdobiach a na rôznych miestach, prípadne prevzali z dostupných zdrojov, najmä z Hrinčenkovho slovníka. Hodnota frazeologického slovníka výrazne vzrástla s kvalitatívne novou etapou etablovania ukrajinského jazyka vo všetkých sférach spoločenského a kultúrneho života.

V 60. rokoch 20. stor. sa v ukrajinskej frazeografickej praxi objavujú dva nové trendy: tvorba prác výchovného a metodologického charakteru a zostavovanie výkladových frazeologických slovníkov.¹² Oba smery v ukrajinistike iniciovala N. O. Batiuk zostavením malého (asi 1100 frazeologických jednotiek) *Frazeologického slovníka* výkladového typu [Фразеологічний словник]¹³ (1966), ktorý mal podľa samotnej autorky slúžiť učiteľom pri ich pedagogickej práci, keďže obsahoval výklady bežných a najznámejších idiémov zaznamenaných v umeleckých dielach, ktoré sú súčasťou stredoškolského učiva. Frazeologické výrazy používané v ukrajinskej predoktóbrovej a sovietskej literatúre sprevádzajú stručné vysvetlivky, ktoré vysvetľujú ich význam spolu s uvedením ukážok ich využitia v umeleckých dielach. Slovník je adresovaný najmä lexicografom, stredoškólakom, ako aj všetkým tým, ktorých zaujíma skúmaná problematika.¹⁴

Za najvýznamnejšie frazeografické dielo konca 60. rokov 20. stor. sa považuje *Slovník ukrajinských idiémov* [Словник українських ідіом]¹⁵ (1968) H. M. Udovychenka, ktorého register obsahuje viac ako 2000 jazykových jednotiek. Spolu so známymi citátmi, prísloviami a ustálenými prirovnaniami sa v slovníku nachádza mnoho vzácných idiomatických výrazov z textov predoktóbrových a pooktóbrových sovietskych spisovateľov. Dielo dôsledne interpretuje všetky výrazy v ňom obsiahnuté, podáva ich sémantiku a ilustruje možnosti použitia v jazyku.

V roku 1971 vyšiel prekladový *Ukrajinsko-ruský a rusko-ukrajinský frazeologický slovník* [Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник]¹⁶ I. S. Olijnyka a M. M. Sydorenka, v ktorom je v abecednom poradí uvedených 7000 ukrajinských a 6500 ruských frazém spolu s najčastejšie používanými lexikálno-gramatickými variantmi, funkčno-štylistickým kvalifikátorom a emocionálno-hodnotiacim významom. Slovník obsahuje rôzne typy ruských idiémov (vrátane hlášok, prísloví a fráz) s ukrajinskými ekvivalentmi a naopak. Frazeologické zvraty sú usporiadané v abecednom poradí s poznámkami k frazeologickým jednotkám určujúcimi ich štylistické použitie, sféru rozšírenia a gramatické vlastnosti. Slovník čitateľovi pomáha osvojiť si frazeológiu ukrajinského a ruského jazyka, pochopiť jej špecifickosť v každom z týchto jazykov.

V 80. rokoch 20. stor. uzreli svetlo sveta ďalšie dve prekladové frazeologické diela – *Ne-mecko-ukrajinský frazeologický slovník* [Німецько-український фразеологічний словник]¹⁷ (1981) v dvoch zväzkoch I. Havrysia a O. P. Prorochenka a *Rusko-ukrajinsko-maďarský frazeolo-*

¹² Прадід, Ю. Ф.: Історія української фразеографії. In: Мовознавство, 2012, № 1, с. 33.

¹³ Батюк, Н.: Фразеологічний словник. Київ: Видавництво Радянська школа, 1966. 236 с.

¹⁴ Цимбалюк-Скопненко, Т.: Макро- та мікροструктура фразеологічних тлумачних словників української мови ХХ ст.: теоретичне підґрунтя, засади, форма. In Карпіловська, Є. А. (ed.): Лексикографічний бюлетень. Зб. наук. Праць. Вип. 27. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго 2018, с. 45.

¹⁵ Удовиченко, Г. М.: Словник українських ідіом. Київ: Радянський письменник, 1968. 464 с.

¹⁶ Олійник, І. – Сидоренко, М.: Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. Київ: Радянська школа, 1977.

¹⁷ Гаврись, В. І. – Пророченко, О. П.: Німецько-український фразеологічний словник. Київ: Радянська школа, 1981.

gický slovník [Русско-украинско-венгерский фразеологический словарь]¹⁸ (1985) I. Lavera a I. Zykana. *Nemecko-ukrajinský slovník* v dvoch zväzkoch obsahuje viac ako 30-tisíc frazeologických jednotiek, usporiadaných podľa princípu hniezdenia. Pri každej frazeologickej jednotke je uvedený jej ukrajinský ekvivalent, frazeologická analógia alebo opisný preklad. Väčšina hesiel v slovníku je ilustrovaná príkladmi z beletrie. Slovník je určený učiteľom, študentom, postgraduálnym študentom, prekladateľom, novinárom a všetkým, ktorí študujú nemčinu a venujú sa prekladom. *Rusko-ukrajinsko-maďarský frazeologický slovník* obsahuje približne 4-tisíc najpoužívanejších ruských frazém s ich ukrajinskými a maďarskými ekvivalentmi.

*Francúzsko-ukrajinský frazeologický slovník*¹⁹ s registrom asi 6000 najpoužívanejších frazeologických jednotiek vo francúzskom jazyku vyšiel v roku 1987. Tento prekladový slovník je zostavený podľa abecedného princípu s použitím štruktúrno-gramatických prvkov. O niekoľko rokov neskôr vydali autorky uvedeného prekladového slovníka spolu s T. Oratovským pre potreby školy obojstranný *Ukrajinsko-francúzsky a francúzsko-ukrajinský frazeologický slovník*²⁰ (2001).

V roku 1984 vydal G. M. Udovyčenko dvojzväzkový *Frazeologický slovník ukrajinského jazyka* [Фразеологічний словник української мови],²¹ v ktorom je asi 7500 frazeologických jednotiek. Ide o najkompletnejšiu zbierku frazeologického bohatstva ukrajinského jazyka tohto obdobia. Autor uvádza gramatickú, sémantickú a štylistickú charakteristiku registra frazeologických jednotiek. Slovník má bohatú ilustračnú časť, ktorá odhaľuje fungovanie frazeologických jednotiek v textoch patriacich do rôznych funkčných štýlov spisovného jazyka, charakterizuje variantné, synonymické, antonymické a polysémické variácie frazeologickej výstavby ukrajinského jazyka.

Hodnotná publikácia *Ostrožnickými chodníkmi* [Стружницькими пішниками] vyšla v autorstve Anny Halgašovej v roku 1993 v Prešove. Zostavil ju, úvod a doslov napísal M. Hirjak. Publikácia obsahuje bohatý folklórny materiál, ľudové rozprávky, povesti, príslovia a porekadlá, hádanky a i. Zapísaných prísloví a porekadiel je približne 750. A. Halgašová bola amatérska folkloristka a spisovateľka, povedané slovami zostavovateľa publikácie – národná rusínska umelkyňa.²²

Veľký dvojzväzkový akademický *Frazeologický slovník ukrajinského jazyka* [Фразеологічний словник української мови]²³ (1993), vydaný pod záštitou Národnej akadémie vied Ukrajiny, je v súčasnosti jednou z najuznávanejších zbierok modernej frazeológie. Zahŕňa aktívne používané (univerzálne) frazeologické jednotky, pričom pri každej sú uvedené sémantické, gramatické a štylistické kvalifikátory, na základe čoho má tento slovník moderného ukrajinského spisovného jazyka normatívny charakter.

Úspechy v teórii a praxi ukrajinskej frazeografie vytvorili na konci 20. storočia predpoklady na prípravu tematických frazeologických slovníkov, pretože tematicko-ideografický aspekt opisu frazeologických jednotiek umožňuje do istej miery „deformalizovať“ abecedné spracovanie slovníkových statí použité vo väčšine slovníkov. Aj V. I. Daľ, obhajujúc princíp skôr tematického, ako abecedného usporiadania prísloví a porekadiel, zdôrazňoval, že taký slovník vytvára

¹⁸ Лавер, В. И. – Зикань, И. В. (сост.): Русско-украинско-венгерский фразеологический словарь. Киев – Ужгород: Радянська школа, 1985. 371 с.

¹⁹ Венгренівська, Г. Ф. – Венгренівська, М. А.: Французько-український фразеологічний словник. Київ: Радянська школа, 1987. 237 с.

²⁰ Венгренівська, М. А. – Венгренівська, Г. Ф. – Оратовський, Т. Б. (уклад.): Українсько-французький і французько-український фразеологічний словник. Київ: Генеза, 2000. 276 с.

²¹ Удовиченко, Г.: Фразеологічний словник української мови: В 2-х т. Київ: Вища школа, 1984.

²² Čižmárová, M.: Parémologické a frazeologické jednotky v ukrajinských rusínskych nárečiach, c. d., s. 82.

²³ Білоноженко, В. М. та ін. (уклад.): Фразеологічний словник української мови: Київ: Наукова думка, 1993.

„ucelený obraz, ktorý má hlbší význam a zmysel ako v jednotlivých poznámkach“.²⁴

V roku 1994 sa v ukrajinskej jazykovede objavila prvá práca z frazeológie zostavená podľa tematico-ideografického princípu *Rusko-ukrajinský a ukrajinsko-ruský frazeologický tematický slovník: Emócie človeka* [Русско-украинский и украинско-русский фразеологический тематический словарь: Эмоции человека]²⁵ J. Pradida. Jazykovedec predstavil tematické členenie frazeologických jednotiek na základe emocionálnych reakcií ľudského tela v trinástich skupinách (pohodlie, radosť; hnev, zlosť; obdiv, útecha; láska, vášeň; utrpenie, trápenie a i.).

V roku 1998 bol vydaný *Frazeologický slovník ukrajinského jazyka* [Фразеологічний словник української мови]²⁶ zostavený V. Užčenkom a D. Užčenkom, ktorý obsahuje približne 2500 najčastejšie používaných frazeologických jednotiek a je adresovaný stredoškólakom. Pri výbere a opise týchto jednotiek boli autori limitovaní istými obmedzeniami vzhľadom na adresátov slovníka a študijné programy. Slovník obsahuje frekventovanú frazeológiu moderného ukrajinského jazyka, výklady významu jazykových jednotiek, ich gramatickú a štylistickú charakteristiku, uvádza synonymá a niekedy aj antonymá, poskytuje stručné historicko-etymologické a kultúrno-etnické komentáre.

Poznať frazeologické bohatstvo jazyka a vedieť ho primerane používať je neoddeliteľnou súčasťou vysokej jazykovej kultúry. Na tento účel slúžia teoretické práce, ale aj lexikografické spracovanie frazeologických jednotiek. V roku 2002 vydala M. Čižmárová *Ukrajinsko-slovenský frazeologický slovník*,²⁷ prvý prekladový slovník v histórii ukrajinskej a slovenskej jazykovedy. Frazeologické jednotky slovníka odzrkadľujú materiálny a duchovný život človeka v spoločnosti v jeho najrozmanitejších oblastiach. Dvojazyčný ukrajinsko-slovenský slovník podáva ukrajinskú frazeológiu v konfrontácii so slovenskou, obsahuje frazeologické jednotky registrované najnovšími lexikografickými dielami ukrajinského a slovenského jazyka tohto obdobia. Frazeologický slovník slúži prekladateľom, lingvistom, študentom a všetkým tým, ktorí si chcú osvojiť frazeologické bohatstvo ukrajinského spisovného jazyka v konfrontácii so slovenským.

Akademický *Slovník frazeológie ukrajinského jazyka* [Словник фразеологізмів української мови]²⁸ (2003) zostavený kolektívom autorov Ústavu ukrajinského jazyka Národnej akadémie vied Ukrajiny obsahuje 7922 frazeologických jednotiek. Základom jeho registra bol akademický frazeologický dvojvázkový slovník z roku 1993. Do značnej miery je založený na rovnakých vydavateľských princípoch ako akademický slovník v dvoch knihách (mená všetkých piatich autorov nájdeme aj medzi autormi dvojvázkového slovníka z roku 1993). Širokú pramennú základňu slovníka tvoria umelecké, publicistické a folklórne diela a zborníky, vedecké a populárno-vedecké práce, učebnice a príručky pre vzdelávacie inštitúcie, memoáre a prekladová literatúra, biografické state, periodiká. Ilustračný materiál bol výrazne aktualizovaný vďaka dielam I. Bahrianého, V. Barku, V. Vynnyčenko, M. Hruševského, B. Lepkého, U. Samčuka, J. Ševelova a i.

Spomedzi iných typov frazeologických slovníkov v ukrajinskej jazykovede možno spomenúť *Slovník frazeologických synonym* [Словник фразеологічних синонімів]²⁹ (1988) M. Kolomijcia a E. Rehuševského, ktorý eviduje synonymické rady frazeologických jednotiek podľa kľúčových slov zoradených podľa abecedy. Slovník poskytuje aj štylistickú diferenciáciu výra-

²⁴ Прадід, Ю. Ф.: Історія української фразеології, с. д., с. 36.

²⁵ Прадід, Ю. Ф.: Русско-украинский и украинско-русский фразеологический тематический словарь: Эмоции человека. Симферополь: Редотдел Крымского комитета по печати, 1994. 244 с.

²⁶ Ужченко, В. Д. – Ужченко, Д. В.: Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.

²⁷ Čižmárová, M.: Ukrajinsko-slovenský frazeologický slovník. Prešov: Filozofická fakulta PU, 2002. 187 s.

²⁸ Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003.

²⁹ Коломієць, М. – Регушевський, С. – Винник, В. (уклад.): Словник фразеологічних синонімів. Київ: Радянська школа, 1988. 198 с.

zov podľa funkčno-štylistickej, citovo-expresívnej a historicko-etymologickej charakteristiky. Pomôže vybrať najadekvátnejšie synonymum frazémy na presné a živé vyjadrenie myšlienok. Čitateľ nájde v slovníku viac ako 300 synonymických radov pokrývajúcich 2000 frazeologických jednotiek vybraných z diel ukrajinských spisovateľov.

Slovník je určený učiteľom, stredoškólakom, ale aj študentom filológie, novinárom, prekladateľom a lektorom.

Slovník frazeologických antoným [Словник фразеологічних антонімів]³⁰ (2004) V. Kalašnyka a Ž. Koloiz obsahujúci lexikografickú charakteristiku aktuálnej frazeologickej antonymie zahŕňa štruktúrne podobné, ako aj štruktúrne odlišné konštrukcie, ktoré sa odlišujú opačnou sémantikou a sú znakmi opačnej podstaty. Slovníkové state s dvojicou frazeologických antoným v názve sú očíslované a usporiadané abecedne. Pri každej frazeologickej jednotke je uvedený výklad, synonymá (ak sú k dispozícii) a ilustrácie, ktoré dokazujú protiklad antoným a príslušnosť k jednej logickej entite. Význam idiómov ilustrujú výstižné citáty z diel ukrajinských spisovateľov. Slovník je určený širokému okruhu používateľov, vedcom, učiteľom, zamestnancom vydavateľstiev, študentom a žiakom.

Slovníková príručka *Frazeológia prekladov Mykoly Lukaša* [Фразеологія перекладів Миколи Лукаша]³¹ (2003), zostavená O. Skopnenkom a T. Cymbaluk, je prvým pokusom o čo najúplnejší opis individuálnych a autorských použití frazeologických jednotiek v jazyku prekladov M. Lukaša s registrom vyše 6000 jazykových jednotiek. Ide o autorské používanie frazeologických jednotiek, porekadiel, prísloví a pod. v jazyku prekladov vynikajúceho ukrajinského prekladateľa, literárneho kritika, lexikografa druhej polovice 20. storočia Mykoly Lukaša. Príručka pokrýva ukrajinskú idiomatiku, paremiológiu, perifrázy, tautologické frázy, ustálené prirôvnania, ako aj tradičné formuly prosieb, želaní, prisah, požehnaní, kliatob, slovných hračiek a i.

Frazeografia je závislá od stupňa rozvoja všeobecnej frazeologickej teórie, od konkrétnych štúdií o spisovnej slovnej zásobe, areálovej, subštandardnej idiomatiky, komparatívnych a typologických štúdií. Rozvoj tohto odboru lingvistiky závisí od úrovne rozvoja iných vied, najmä informatiky. Budúcnosťou lexikografie vrátane frazeologickej súvisí s informatizáciou lexikografickej práce. Počítače dnes zaujímajú čoraz významnejšie miesto nielen medzi programátormi a inžiniermi, ale aj medzi množstvom používateľov vrátane lingvistov, prekladateľov a špecialistov, ktorí potrebujú rýchly preklad cudzojazyčných informácií. V tomto smere sú počítačové slovníky veľmi pohodlným nástrojom na úsporu času a optimalizáciu procesu porozumenia cudzojazyčným informáciám. Okrem toho podnecujú prekladateľské programy k viac-menej adekvátnemu prekladu cudzojazyčných textov a môžu byť nápomocné pri práci špecialistov rôznych profilov. Počítačová lexikografia zaujíma popredné miesto v počítačovej lingvistike.

Ukrajinská frazeografia sa dynamicky rozvíjala v druhej polovici 20. stor. Pripomeňme aspoň *Frazeologický slovník* N. O. Batiuka (1966), *Frazeologický slovník ukrajinského jazyka* H. M. Udovyčenska (1970, 1984), akademický *Frazeologický slovník ukrajinského jazyka* (1993), *Slovník frazeológie ukrajinského jazyka* (2003), *Frazeologický slovník ukrajinského jazyka* V. D. Užčenka, D. V. Užčenka (1998) a i. Z uvedeného prehľadu lexikografických publikácií v ukrajinskej jazykovede vyplýva, že boli vydané cenné frazeologické slovníky výkladového typu, prekladové slovníky inojazyčno-ukrajinské a ukrajinsko-inojazyčné a nárečové frazeologické slovníky (ktoré budú predmetom ďalšieho výskumu). Zaradili sme k nim aj frazeologické slov-

³⁰ Калашник, В. – Колоїз, Ж. (уклад.): Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ: Довіра, 1994. 284 с.

³¹ Скопненко, О. І. – Цимбалюк, Т. В. (уклад.): Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2003. 735 с.

níky vydané na Slovensku zaoberajúce sa ukrajinskou frazeológiou. Podľa jazykovedcov ukrajinská frazeografia ako súčasť frazeológie na rozdiel od lexikografie len naberá na obrátkach, hoci sa už prezentuje aj akademickými vydaniaми.

Medzi lexikografickými dielami ukrajinskej prekladovej frazeológie je najviac dvojjazyčných slovníkov, v ktorých sa mnohostranná paleta ukrajinskej frazeológie porovnáva s frazeológiou anglického, nemeckého, ruského a slovenského jazyka. Každý z analyzovaných prekladových slovníkov je smerodajným zdrojom komparatívneho štúdia frazeológie slovanských, germanských a románskych jazykov.